HÉTFALU

Szerkesztők: Hochbauer Gyula, Kovács Lehel István

Alapította és szerkesztette (1906–1911): Dr. Fekete Endre, Kiss Béla

Független művelődési havilap

VII. évfolyam. Hétfalu, 2001. szeptember 28. – péntek 2. szám

Szent Mihály üzenete

Szeptember utolsó napsugarai gyengült erővel simogatják még végig a Hegyeshegy oldalát, s a Szent György-napkor felhajtott juhnyájak még egyszer, utoljára, kortyolnak egyet a Hétforrás üdítő vizéből, s lassacskán, a Pancsó öreg fenyőfái alatt, elérik a falu határát. A Mozsár patakjának hömpölygő vizébe hulló vörösesbarna falevelek játékos versenyre kelnek a juhnyájjal: ki ér le hamarabb a faluba? A Komlós felől némán oson le a korai alkony is, s a Kisbérc oldaláról még megmártogatja ködös lábait a Tatrang vizébe, mielőtt tovaosonna Fűrészmező utolsó házai között. Nem hiába sietnek. Nagy nap a mai. Az arkangyalok napja. Szent Mihályé, Gáboré, Ráfáélé. S ősi anyaszentegyházunk türkösi hegyen álló kicsi fehér templomában fények gyulladnak, az ünneplőbe öltözött hétfalusiak sietve igyekeznek köszönteni védőszentjüket, a mennyei seregek fejedelmét.

„Kicsoda olyan, mint Isten? Mihályok, nevetek, / Szép nevetek az Istentől jó néven vegyétek. / A szent, erős Isten légyen a ti nevezettek, / Ilyenképpen vajon s kicsoda árthat tinéktek?” – zendül fel Ilosvai Selymes Péter fohásza, s a hétfalusiak lélekben, mint nyolcszáz éve annyiszor, Michaél kivont kardja után sorakoznak megvédeni a hitet, megvédeni a nyelvet, megvédeni a hazát. S Szent Mihály megfújja a trombitát, hogy megelevenedjenek a Jelenések könyvének sorai, a végső győzelem a Sátán fölött: *„Nem! A Gonosz nem örökölheti az Én országomat!”* S ott sorakozik a teljes főangyali sereg, a tiszta szellemek serege.

Szent Mihály Főangyal, Könyörögj Érettünk!
– a türkösi római katolikus templom oltárképe –
(János jelenései 12:7-12)

A Szentírás csak hármat említ a legfőbbek közül: *Mikáél* (*Ki olyan, mint Isten?* – az Isten népe fölé helyezett angyal), *Gábriél* (*Isten szava*, *Isten embere* – a Paradicsom őrzője) és *Ráfáél* (*Isten segít* – aki az emberek minden betegsége fölött uralkodik). A legendákból, a keresztény mitológiából azonban jól ismerjük Isten másik négy közvetlen szolgálóját is, gondviselő szeretetének hírnökeit: *Uriél* (a Pokol fölé helyezett angyal), *Sáriél* (Istáriél, aki Noét figyelmeztette), *Rémiél* (Jerémiél, aki a gonosz szellemeket távol tartja) és *Ráguél* (aki bosszút áll a bukott angyalok világán). S az angyali sereg győzedelmeskedik *Azazél*, a bukott angyal seregei fölött: *„Nem! A Gonosz nem örökölheti az Én országomat!”*.

Azonban a középkori freskók nem csak az utolsó ítéletre emlékeztető zengő trombitával vagy kivont fegyverrel szokták ábrázolni Szent Mihályt, amint győzedelmeskedik a Sátán fölött és hirdeti Isten igaz törvényeit az elfordult világnak, hanem a vidéki kis fehér templomokban ott áll Mihály, aki az örök Jeruzsálem felé haladó hajóút végén vár az igazság és a számadás mérlegével, vagy a Tízparancsolat kőtábláit a kezében tartva, a haldokló Mózest istápolja, és a Mennyre mutat: *„Ez az a föld, amelyért megesküdtem Ábrahámnak…”*

Mihály, a Fejedelem; Mihály, a Hadvezér; Mihály, a Hirdető; Mihály, az Igazságos.

Halld meg hát hétfalusi magyarság, Szent Mihály üzen néked. Üzen a régi múltból, üzen a mából, üzen az eljövendőből: *„Világ ezernyi csodája, kincse, hiúsága, rafinált csábítása: hol van mindez az Isten Országához képest? Győzd le hát napjaid Sátánjait, hogy híven kövess az örökkévalóságba!”*

Kovács Lehel István

Hétfalu jelképei

A címer a közösség jelképeinek egyike, történelmi múltjának és jelenének legfontosabb szimbóluma. A középkori kultúra máig tovább élő alkotásai, szabályait a címertan (*heraldika*) határozza meg. A különböző címerpajzsokban ábrázolt címerképek és színezések kialakult történelmi hagyományokat követnek, szabályait az alkotóknak fegyelmezetten kell alkalmazniuk. Az a jó címer, amelyik közérthető mindenki számára és szellemi üzenete jövőbemutató. A címertervezéshez felhasznált szempontok: *a.) Hétfalu magyar nemzeti közösségét megjelenítő címerképek és színezékek; b.) a magyar nemzeti közösség vallási, hitéleti hovatartozására utaló jelképek; c.) az egykori Brassó vármegyéhez és Barcasághoz fűződő történelmi kötelékek megjelenítése.*

Hétfalu címerének megalkotásánál a magyarországi és az erdélyi gyakorlatban előszeretettel használt lekerekített hegyes végű *címerpajzs* formát választottam. A pajzsot egy vízszintes, vörös színű pólyával két címermezőre osztottam. Hasonló címerpajzs-elrendezés figyelhető meg a Mária Terézia által 1785-ben adományozott erdélyi címernél is. Itt a vörös szín az akkori erdélyi rendek (magyarok, székelyek, szászok) közül a magyarokat jelképezi.

A vörös színű pólyában a helyiek hitéleti hovatartozását kifejező vallási szimbólumokat alkalmaztam. A római katolikus közösséget az arany színű *latin kereszt*, az evangélikusokat a fehér színű *Luther-rózsa*, a reformátusokat pedig az arany színű *Kálvin-csillag* jeleníti meg.

A felső címermezőben kék színű háttérben kardot tartó ezüst színű páncélos jobb kar látható. A kard közepén arany színű ötágú, nyitott leveles korona lebeg, bíbor színű béléssel, zöld és vörös ékkövekkel, fehér színű igazgyöngyökkel. A címermező jobb felső szegletében (látvány szerint bal oldal) aranyló Napot, a bal felső sarkában növekvő ezüst Holdat ábrázoltam. Ismeretes, hogy Erdély címerében a kék szín a Nappal és a Holddal a székely nemzetséget ábrázolja. Esetünkben a hétfalusi csángók székely eredetét és az egykori Kárpát-kanyari határvédőket egyaránt szimbolizálja. A kard által átszúrt lebegő ötágú leveles korona a Barcasághoz és a Brassóhoz való szoros történelmi köteléket hangsúlyozza. A felső címermezőben látható címerképeknek és színeknek mélyebb jelentéstartalmuk is van. A keresztény szimbolikában a Nap az igazság és a bölcsesség jelképe lett, de Isten tulajdonságainak kifejezésére is használták. A Nap és Hold együtt ábrázolása a keresztény szimbolikában több egyházatyánál az Atyát és a Fiút, vagy az Ó- és Újtestamentumot, illetve az Egyházat és Jézus megdicsőülését jelképezi. Esetünkben a Hétfaluban élő evangélikusokat, római katolikusokat és reformátusokat egyaránt megjeleníti. Az alsó címermezőben zöld színű háttérben, két sorban hét arany színű hatágú csillag látható. A felső sorban lévő négy csillag *Bácsfalut*, *Türköst*, *Csernátfalut* és *Hosszúfalut* jelképezi, az alsó sorban lévő három csillag pedig *Tatrangot*, *Zajzont* és *Pürkerecet*. A csillagok formája a Barcaság címerében található csillagábrázolásra utal, de jelképezi az itt működő őrtüzeket is.

A színeknek is fontos jelentéstartalmuk van. A felső címermezőben alkalmazott *kék* szín az égre, a vízre, a levegőre mint elemekre, valamint az igazságra és a hűségre utal. Hétfalu vonatkozásában a magyar nemzeti közösség igazságszeretetét és a hagyományokhoz fűződő szoros kapcsolatát szemlélteti. A címermezőket elválasztó pólya *vörös* színe a tűz, a mennyei fényesség, a meleg, a szeretet színe, a véré és ezáltal Krisztus keresztáldozatának, és minden emberi áldozatnak fontos kifejezője. Esetünkben emlékezés az évszázadok során elpusztultakra és a ’48-as forradalom, az I. és II. világháború hősi halottaira. Az alsó címermezőben látható *zöld* szín a tavasz, a feltámadás, az örök újjászületés, a halhatatlanság, a *Paradicsom* színe. Hétfalu esetében az örök újjászületést és a megújulás képességét szimbolizálja. Az egyes címerképek (korona, nap, kereszt, csillagok) *arany* színe az égi eredetű hatalomnak, a mennyei boldogságnak és a megdicsőülésnek az elsődleges kifejezője. A páncélos kard, a Hold és a Luther-rózsa *fehér* színe, a zászló alapszínével egyetemben, a tisztaságot, a büntetlenséget, az ártatlanságot, az erényességet, és a jövőbe vetett reménységet testesíti meg. A vörös és a zöld színek mellett ősi magyar szimbólum. Nemzeti címerünk és zászlónk is ezekből a színekből építkezik.

A címerpajzs felett arany színű, ötágú, nyitott leveles korona lebeg – Brassó vármegye koronája. A címerpajzs alatt kék színű szalagon arany betűkkel Hétfalu névalakja, valamint az első írásos említés 1366-os, és a felavatás 2001-es évszámai láthatók.

A zászló alapszíne fehér, széleit kifelé mutató vörös-kék színű farkasfogazat díszíti.

Hétfalu magyar nemzeti közösségének jelképei így üzennek a mának és az eljövendőnek!

Pécsi L. Dániel jelképtervező

Én elmentem a vásárba...

Szent Mihály nyara. A kellemes őszi melegben, a vakító napfényben gyalog vágok neki a *Vásárutcának*. A *Kotyor vize* befedett medrén lépkedek a központ felé, a járda repedt betontömbjei itt-ott betekintést nyújtanak a patakra. Azon gondolkodom, hogy milyenné is válik a *Hétforrás* üdítő vize, mire leér a faluba, amikor hirtelen az egyik kereszthídon egy évszám ötlik a szemembe: 1918. Biztos december előtt önthették ezt a betonhidat – villan át gondolataimon. Akkor a patak még nem volt befedve. Akkor még teljesen más volt a Vásárutca, teljesen más volt Csernátfalu, teljesen más volt a Világ...

Azok a híres hétfalusi vásárok! Csernátfalu egykor Hétfalu kereskedelmi központjának számított. Piacterén, és a Vásárutcában, már nagyon régi időktől kezdve hetivásárok voltak. Azonban Brassó igája alá kerülve, ez a szokásjog is eltörlődött, mert a csernátfalusi vásárok komoly versenytársai voltak a brassóiaknak. Nem kevés munkával és utánjárással 1842-ben sikerült megszerezni az engedélyt magától a császártól a csernátfalusi hetivásárok újraindításához. Az engedélyt V. Ferdinánd adományozta Bécsben 1842. április 1-jén kiadott 1372. sz. engedélyokiratával. Az országos vásárok megtartását pedig a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi minisztérium engedélyezte 1886. november 5-én kiadott 56 914 sz. rendeletével.

Az országos (kirakó- és állat-) vásárok május 3-án és szeptember 20-án voltak. A hetivásárok hétfőn, illetőleg ha ezen a napon ünnepnap volt, akkor a legközelebbi hétköznapon voltak megtartva.

Csernátfalu heti és országos vásárain a síkság mezőgazdasággal foglalkozó lakosságának, valamint a pásztorkodó és fafeldolgozó hegyvidékieknek a termékei cseréltek gazdát, de jó alkalmak voltak a vásárok a sokrétű kapcsolattartásra, a kultúrák egymásra hatására is. Itt találkoztak a hétfalusi magyarok és románok, barcasági szászok és csíki székelyek, bodzafordulóiak és bolgárszegiek.

A vásárokat a falu központjában és a térre szélesedő Vásárutcában tartották. Itt alakult ki a falu kereskedelmi központja, ahol már a XIX. század közepén ruha-, vas-, talp-, bőr-, fűszer-, élelmiszerüzlet, kocsma, valamit gyógyszertár, mészárszék, borbély- és szabóműhely állott.

A különféle árukat mindig azonos helyen rakták ki, hogy ne kelljen sokat keresniük a vásárlóknak. Így például a mai fűrésztelep kapuja előtt vaskorláttal körülvett baromvásár állt, a Vásárutca és a *Hátulsó* utca találkozásánál hízott sertést, vágni való borjút árultak. Ezeket többnyire mészárosok vásárolták meg. Itt állott (a malom helyén) a *Sörkert* is, ahol az eladott állatra jókívánságok közepette áldomást ittak. Az eladó olykor a vásárlónak visszaadott néhány krajcárt, hogy az új vásárlónak szerencséje legyen az állathoz.

A Vásárutca jobb oldalán a szekér nélküli zöldségesek rakták ki árujukat. A szász asszonyok többnyire *fuszulykát*, hagymát, retket, murkot, a szotyori székely asszonyok szép téli és nyári káposztát, karalábét, retket, vörös székelyhagymát árultak. A helybeliek zsákokból árultak *vinetét*, *árdét*, kukoricát. Ezeket az árukat többnyire szekeres férjeik hozták Havasalföldről. A zöldségesek majorságot is árultak, vagy vékával mért zabot, búzát. Mellettük a fazekasok rakták ki portékájukat. Többnyire Barcaújfaluból jött át néhány szekér, de elvétve korondiak is érkeztek. A fazekasok mellett a pürkereci meszes szekerek álltak. A pürkereciek a *kóbor* hátsó végére akasztott *komponás* mérlegen kilóra mérték ki az oltatlan meszet. Mellettük, érkezés sorrendjében, álltak a deszkával, faáruval megrakott bodolai, keresztvári, csíki, zágoni szekerek. A helybeliek ölfát és szénát vittek ki eladni.

A patakon túl, a sarkon egy-két hermányi szász lenmagolajat kínált megvételre, valamint lenmagpogácsát árult borjúk, malacok etetésére.

A zsindellyel, létrákkal, faedényekkel, gereblyékkel, favillákkal megrakott szekerek a Vásárutca bal oldalán álltak. Ugyanitt helyezkedett el a zöldséges szekerek vég nélküli sora is. Sokszor 40-50 káposztával megrakott szekér is érkezett. Pürkereci asszonyok szép hétfalusi szedettest hoztak. Mellettük ütötték fel sátraikat a szabók, szűcsök. Egy-egy székely asszony ecetes borvizet kínált csészében hűsítőként. A tehén- vagy bivalytejből készített verttejet dézsából árulták.

Hatalmas zsibongás volt a mai polgármesteri hivatal előtt is. Itt a román asszonyok ruhaposztót, csergét, gyapjúterítőket árultak, vagy éppen narancsot, citromot, gyümölcsöt kínáltak a bolgárszegiek. Mások padra kirakott túrófélékkel, sóshallal vonzották a vásárlókat. A pékség előtt néhány háromfalusi asszony leterített zsákon friss kenyeret árult, vagy kockára vágott lépes mézzel kedveskedtek a gyerekeknek.

Velük szemben, a *Honvédemlék* túlsó oldalán foglaltak helyet az édességkereskedők. Kis pálcikákra öntött vagy színes papírba csomagolt cukorkát, édességet árultak. A Kézdivásárhelyen készített huszárt ábrázoló mézespogácsákkal a szülők kedveskedtek a gyerekeiknek, a szív alakú, tükrös mézespogácsával pedig a legények kedveskedtek szeretőiknek. Volt is nagy keletje a zsebkendőknek, fejkötőknek és más ajándékozni való tárgyacskáknak.

Itt foglaltak helyet a hétfalusi cigányok is, akik főleg gombákkal, seprűkkel kereskedtek. Megjelent a vándorköszörűs is, és a jövendőmondó is, akinek dobozából papagáj húzta ki a jövőt tudó cédulácskát.

Az országos vásárokról nem hiányzott a ringlispíl, az ifjak kedvenc szórakozása sem, s nem hiányzott a mulatozás, nótázás sem.

Az 1900-as évek elején az országos vásárokra már csak egy pár marhát hajtottak fel, a hetivásárokra évenként 2500-3000 sertést hajtottak fel, amelyeket kevés kivétellel mind eladtak, így pl. 1907-ben 2223 és 1908-ban 2364 sertést adtak el.

1910-re a vásárok forgalma mindinkább csökkent. A közúti vasút kiterjesztésének következtében a lakosok szükségleteiket a közeli Brassó városában elégítették ki, itt szerezték be árucikkeiket, a helyi iparosok is hátrányos helyzetbe kerültek.

A hetivásárok forgalmának ártottak a szomszédos Bácsfalu, Türkös és Hosszúfalu román templomai mellett és más helyeken is vasárnap – tehát a csernátfalusi vásárt megelőző napon – felállított terjedelmes zugvásárok, melyek betiltásáért Csernátfalu 1908-ban értesítette a vármegye alispánját.

Csernátfaluban a helypénzt kormányhatóságilag jóváhagyott díjjegyzék alapján szedték és bérbeadás útján biztosították. A bérösszeg is folyamatosan apadt. Például 1890-ben 2060 korona, 1900-ban 1402 korona, és 1909-ben már csak 845 korona volt. Kiadásként terhelte a községet a vásárbiztos évi 120 korona fizetése, valamint a vásártér takarításával és fertőtlenítésével felmerülő évi átlagos 50 korona költség.

Gondolataim nem állnak meg a csernátfalusi vásárnál, továbbsiklanak a fűrészmezei vásárra...

A XIX. század közepétől az 1930-as évek végéig vasárnap megtartott vásárokat a Fűrészmező nevű köztéren tartották, amelyhez a falu felső részének legegyenesebb, országút melletti utcasora tartozott, fejlett üzlethálózattal, sőt az autóbusz is itt állt meg. A más helységekből jövő árusok már szombat délután megérkeztek. Liszt, sajt, szalonna, zsír, zab, kukorica, búza, zöldség, gyümölcs nem hiányozhatott az asztalokról, de volt a piacon szárnyas-, disznó- és marhahús is. Tavasszal itt is lehetett növendékmalacot vásárolni. A vásárból nem hiányozhattak a különféle nyalánkságok sem, de a legnagyobb keresletnek a szőlő örvendett, mert a helybeliek nem termelték. Árultak itt szőtteseket, takarókat, szőnyegeket, és a híres pürkereci festett bútorok is vevőre találtak. Ha mégsem, még mindig ott voltak a hétfői csernátfalusi vásárok, ahol minden elkelt.

Időközben a tatrangi vásár vonta el a figyelmet és nőtte ki magát. Tatrangon marhapiac volt. A hétfalusi gazdák jó lovakkal, hízott szarvasmarhákkal jeleskedtek. Sokan foglalkoztak *bellérkedéssel* is, vagyis olcsón megvettek sovány, vézna állatokat (*gebéket*) és felhizlalva drágán eladták. A vevő megkötött kerekű szekérbe fogta a lovat és nyargaltatta, és az oldalát megcsípve nézte meg, hogy rúg-e. Így próbálta ki az állat tulajdonságait.

A vásárban bódékat állítottak fel az árusok, kocsmákat nyitottak. Ilyenkor vásárolták meg a családnak a szükséges ruhaneműt és állatokat. A vásárokon terjedtek el a legfrissebb gazdasági és politikai hírek. *„A vásárban mindent lehetett venni. Még Bukarestből is jöttek árusok.”*, *„Szentgyörgyről, Bodzafordulóról, Segesvárról is jöttek”* – emlékeznek vissza az öregek. Ezek voltak hát a híres hétfalusi vásárok.

Szent Mihály nyara. Átható meleg, vakító napfény, és én tovább gyalogolok a *bretteren*. Az egyik udvaron bömböl a kommersz-zene, nagy külföldi teherautó halad el mellettem, én szinte látom a vásárosokat, érzem a szekerek mögött gyújtott tüzek melegét, a ringlispíl süvítő szelét, keresem az egyszervolt vadgesztenye- s akácfákat, és gondolatban mézespogácsákat osztogatok mindazoknak, akik igyekeznek feleleveníteni, megőrizni a régi hagyományokat. Vagy tenni valamit...

Kovács Lehel István

A felszegi iskola és kultúrház

1936 januárjában Bíró László evangélikus lelkész új iskola építését javasolta a fűrészmezei gyülekezetnek. Az erre kiszemelt telek a papilakkal szemben feküdt. Az egyházközség meg is vásárolta a telket a rajta lévő házzal. 1938-ig itt működött az ifjúsági kör, a nőegylet, a vasárnapi iskola. 1938 tavaszán lebontották a telken lévő házat, és elkezdték építeni az új iskolát. A közgyűlés minden családra kiszabta a pénzbeli hozzájárulást és a közmunkát. 1939-ben az épületet átadták rendeltetésének, megkezdődött az önálló egyházi oktatás. 1949-ig működött az épületben a felszegi magyar iskola. 1949-ben államosították. 1954-ig még működött a magyar iskola. 1955-ben a régi magyar iskolába (a garázshoz) költöztették a magyar tagozatot, a cigányokkal egy helyre. Ettől kezdve Felszegen megszűnt az önálló magyar oktatás. A felszegi gyerekek Alszegbe és Csernátfaluba jártak iskolába. Az épület először az Electro Precizia gyár kultúrházaként, majd moziként működött.

A nyolcvanas években a gyár raktárhelyisége volt. 1992-ben a polgármesteri hivatal kibérelte az épületet egy szállítóvállalatnak. Tönkretették, és 1995-től az épület használhatatlan.

1996. október 6-án a felszegi gyülekezet pert indított az épület visszaszerzése érdekében. 1999-ben megjelent a 255. kormányrendelet, amely kimondta az épület visszaszolgáltatását. 2000. január 24-én a brassói felebbviteli bíróság „törvény hiányában nem tudja megállapítani a jogos tulajdonost.” Maradt a régi. 2000. szeptember 4-én a gyülekezet visszavásárolta az épületet 95 200 000 lejért. 2001. augusztus 1-jén megkezdődött az épület javítása. Az Evangélikus Püspöki Hivatal, a Brassói Evangélikus Egyházmegye, valamint a helybéli gyülekezetek összefogásával, segítségével az elkövetkező 3-4 évben iskolát nem, de egy egyházi kulturális központot szeretnénk felépíteni.

Isten segítsen terveink megvalósításában.

Kajcsa László

Az állam hétmérföldes csizmája alatt

A háború előtti négyfalusiakat kb. így sorolta be a társadalmi hierarchia: gyárosok, malom- és gyapjúfonoda-tulajdonosok, posztóványolók, nagygazdák (arató- vagy cséplőgép-tulajdonosok), kőművesek, fuvarosok és egyszerű földművesek. Mivel azonban gyár csak egy volt a négy csángó faluban, a ranglétra legtetején annak tulajdonosa, *id. Köpe András* és öt fia leledzett. De hogy ez mennyire nem jelentette a sokat szajkózott könnyelmű „burzsoá" életet, tanú rá a család „utolsó mohikánja", a 90 éves *Köpe János*. A körképbe ágyazott családi krónikát a gyár alapításától kezdi, melynél 16 éves suhancként ő maga is bábáskodott.

A beszélgetés 1997 májusában hangzott el, röviddel ezután Köpe János elhunyt.

– A csernátfalusi fűrészgyárat apám, Köpe András és mi, az öt fiú alapítottuk 1923-ban. '25-ben leégett, de aztán hamar újraépítettük. Előbb harmincas, majd huszonnégyes gátterrel dolgoztunk. Volt két cirkulánk és egy gyalugépünk, ezekkel indult be a gyár. Kezdetben csak 12 emberünk volt, de '48-ig, az államosításig 32-re szaporodott a számuk. Mi, az öt fiú vágtuk, és fogatainkkal hordtuk le a rönköt. A fa persze nem a mi erdeinkből származott, hanem árverezés útján jutottunk hozzá, a községi erdőkből. Idővel aztán már nem bírtuk öten végezni a fuvarozást, mert ugye a gyár egyre bővült, s akkor négyfalusi fuvarosokat szerződtünk. Volt egy állandó alkalmazottunk, Gyurka István bácsi, ő hordta saját fogatán a készárut a derestyei vonatállomásra. A környékbeli rendelők – asztalosok és magánszemélyek – általában saját szekereiken szállították el a megrendelt anyagot. Volt, amikor tőlünk vásárolták meg, de volt, amikor ők hozták a rönköt, mi csak a kivágást végeztük. Aztán amikor elkezdtük a nagybani szállítást a băicoi-i kőolajkutakhoz, onnan küldtek nagy remorkás autókat, s azokkal szállították el az anyagot.

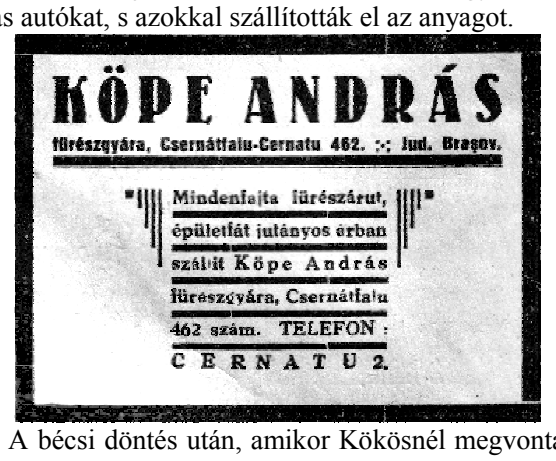

A bécsi döntés után, amikor Kökösnél megvonták a határt, jött a rendelet, hogy egyetlen gyár sem maradhat magyar cégjelzés alatt. Ideküldtek egy Ilie Dobrescu nevezetű román embert (valahol Észak-Erdélyben rúghatták ki az állásából), s az ő neve alatt működött tovább a gyár egészen az államosításig. Persze, ő nem tette a lábát a gyárba, továbbra is úgy ment minden, mint addig, a Köpe cégjelzés alatt.

– 1948-ban egyetlen nap alatt államosították a gyárat. Maradt-e erről valami írásos dokumentum, készítettek-e leltárt az elkobozott javakról?

– Persze, hogy készítettek. Ott maradt Ibikénél, a sógornőmnél, mert akkor Sándorunk volt a kasszás. Én az államosítás napján éppen Bukarestben voltam tárgyalni felvásárlóinkkal; mire hazajöttem, már minden át volt adva. Jött az igazgató (a brassói feldolgozó vállalat vezetője), és még két pártember. Leszigilálták a kasszát és a brassói bankban a betétünket. Ott, a Banca Românească-ban 1 320 000 lejünk, a kasszában pedig 526 000 lejünk volt. Elvették a teherautónkat, a személygépkocsinkat, az egész fűrészárut, vagy 530 köbmétert: megvan ott minden a jegyzőkönyvben, el kell kérni Ibikétől. Mondom, még egy ceruzát sem hagytak.

Testvéreimet mind menesztették a gyárból, egyedül engem tartottak meg, mint szimpla alkalmazottat. De a gyárat továbbra is én vezettem, mert az új emberek nem értettek semmihez. Minden úgy történt, ahogy én mondtam. Ha munkás kellett, elég volt, hogy én kezeskedjek érte, már fel volt véve. Akkor került a gyárhoz Szőts Jancsi, Farkas Gyula, Cergău Nicu s még sokan. Egy évig azonban szemmel tartott a kinevezett igazgató, nehogy valami „rendellenes" összeesküvést szervezzek. Aztán egy év múlva még el is mesélte nekem a nyomozást.

– Családjukból csak kettejüket deportálták az 52-es „hullámmal". Hogy történt a kilakoltatás?

– Épp gyűlésen voltunk Brassóban. Rámtukmálták, hogy tartsam a piros zászlót, mert volt egy román, egy szász, s kellett egy magyar zászlóvivő is. Egész nap vittek szerte a városban felvonulni, még jól meg is ebédeltünk egy vendéglőben. Ez volt május elsején. Rá két napra jön a felszólítás, hogy azonnal hagyjam el a lakhelyemet, egyszóval deportáltak. A négyfalusi párttitkár épp nálam lakott kvártélyban (a nevét nem említem, mert hosszúfalusi csángó ember), bemegyek hozzá, s mondom neki: *Te, János, hát épp engemet kaptatok meg?* Azt válaszolta, hogy vigyázzak, hogy beszélek, mert még ennél rosszabbul is járhatok. Ha elmegyek az első hullámmal, azt vihetek magammal, amit akarok, s a helységek közt is válogathatok (faluhelyet vagy nagyvárost, ahol nem tudtak volna szemmel tartani, nem választhattunk). Ha a második hullámmal költözködök, csak ötvenkilós csomagot vihetek magammal, a harmadik szériában rajtaütnek az embereken, éjnek idején emelik fel egy szál ruhában, semmit sem vihet magával.

Így aztán jónak láttuk, hogy minél hamarabb szedjük a sátorfánkat. Kézdivásárhelyre mentünk. Sipos Ödinek volt egy teherautója, s arra raktuk fel a bútort, miegymást. Volt egy Farkas nevezetű nagy kommunista, még ő is segédkezett a rakodásnál. Három és fél évig voltam deportálva Kézdivásárhelyre feleségestől. Első évben nagyon rosszul bántak velünk. Azt mondták, hogy még kutyaólat sem érdemelünk. Minden hónapban kétszer – elsején és tizenötödikén – kellett jelentkezni a milícián, mert féltek, hogy nehogy kereket oldjunk. Egy év után aztán megengedték, hogy a deportáltak is vállalhassanak munkát. Elmentem Hankó Pistához, ő akkor valami vezető állásban volt a helyi fűrészgyárban. Ő ment el a párthoz, és beszélt az érdekemben. Egy évig azonban csak fizikai munkát végezhettem. Faanyagot raktunk a vagonokba. Aztán felvettek az átvevőrészlegre. Én tartottam nyilván a gyárba érkező nyersanyagot és tűzifát. Mielőtt eljöttem volna a gyárból, én voltam a fő transzportos, irányítottam az egész szállítást, a traktoristák és a sofőrök munkáját. Jó fizetést kaptam, még prímára is kiírtak mindig. Amikor volt Marosvásárhelyen a nagygyűlés, a csíkszeredai fakitermelő vállalat minden fiókjának képviseltetnie kellett magát. Akkor Kézdivásárhelyről engem küldtek el a gyűlésre. Ha tőlem függött volna, el sem jövök a gyártól, de a feleségem éjjel-nappal sírt, hogy haza akar jönni. A vállalat ingyen adott két kamiont, feltettük a cókmókot, s hazajöttünk. Itthon apósomék már vártak a két kimeszelt szobával, mert az én házamat időközben elvették. Ott volt az épület Csernátfalu központjában, ahol most a mozi. Amikor hazajöttem, egy Cerică nevű finánc lakott benne, az nagy nehezen kiköltözött, de betelepítettek helyébe egy Nagy nevezetű őrmestert. Engem egyre győzködtek, hogy adjam el a házat és a telket (kitartott a főútig, ahol most a vendéglő van). Mellette volt a katolikus egyház birtoka, azt is elvették. Amikor végre beadtam a derekamat, és kifizették érte a potom 40 000 lejt, úgy írták be az iratokba, hogy az egész államosítva van. Akkor jöttem rá, hogy tulajdonképpen nem adásvevésről van szó, hanem kelepcébe csaltak, és kiragadták kezemből a házamat. Bementem Brassóba Mosorához, a párttitkárhoz, s elpanaszoltam, milyen ocsmány trükkel vették el a házat és a telket. Ő aztán csinált, amit csinált, a lakóházat visszakaptam, csak a mostani moziépületet államosították. Ha úgy alakul a törvénykezés, lehet, azt a részt még visszakapom, mert minden iratom megvan róla.

– Hazajövetele után kapott-e állást?

– Én még másnap munkába álltam, mert Veres András, aki akkoriban fiókfőnök volt az IFET-nél, amikor behajtott az udvarra a kamion, ő már ott termett. Hívott, hogy dolgozzak az ő szektorában. Felvettek erdőkitermelő felelősnek az Ördög völgyében. Rengeteget dolgoztunk. Kanálisokat, munkaszállásokat kellett építeni, s közben vágtuk és húzattuk a fát, hogy menjen a termelés. 1970-ig dolgoztam az IFET-nél, onnan mentem nyugdíjba.

Tomos B. Hajnal

A hosszúfalusi fúvószenekar

A hosszúfalusi fúvószenekart 1945. október 14-én alapította *Fábik Márton, Köpe István és Czimbor István*. Harminckét tagja volt.

Az említett három személy a módos, cséplőgéptulajdonos gazdák körébe tartozott. Ők biztosították az anyagi alapot a zenekar számára. Személyenként öt-ötszázezer lejt adományoztak, a hangszerek azonban közel négy és fél millió lejbe kerültek. A hiányzó összeget a hosszúfalusi tűzoltóalakulat gyűjtötte össze a módosabb gazdáktól, akik hajlandók voltak áldozni erre a célra.

A hangszereket *Gehon Andrei* szász nemzetiségű kapitány, a zenekar első karmestere szerezte be. Ezek a következők voltak: hat *Bassflieger*, három *Althorn*, tizenkét *Flieger*, három klarinét, hét basszustrombita és egy nagyobb. Mindenki karbantartotta a hangszerét, és ha elromlott, a saját pénzén javíttatta meg. Egy *Kubát* nevű brassói mesterember foglalkozott a hangszerek javításával.

A zenekar második karmestere cseh nemzetiségű volt, *Klincska Józsefnek* hívták. „Ha nem volt kenyér, próba sem volt" – emlékszik vissza az egyik hajdani zenész. Egy kenyérből állott a karmester fizetése. Annak idején szinte minden háznál sütöttek kenyeret, és a zenekar tagjai sorra vittek egyet-egyet. Ha nem volt jó a termés, és nem volt kenyér, a próba elmaradt. A zenekar alapítói azonban továbbra is anyagi támogatók maradtak.

A próbákat a *Török Pista bácsi* lakásán tartották. A zenekar tagjai szívesen jártak próbákra. Eleinte egyikük sem értett a zenéhez, de lelkesek voltak. A jelentkezők közül a karmester válogatta ki a tehetségeseket.

Idővel a „zenélés" átöröklődött apáról fiúra, nagyapáról unokára, és továbbadták a hangszereket is.

A harmadik karmester bácsfalusi születésű volt, és *Laczkó Mártonnak* hívták. A karmesterek közül csak ő játszott együtt a zenekarral. Az előző kettő csak tanított.

A tűzoltók által rendezett majálisokat, ahol a zenekar biztosította a jó hangulatot, a hosszúfalu-alszegi evangélikus temetővel szemben, a *Tűzoltókertben* tartották. Évente, pünkösd másodnapján szerveztek ilyen ünnepséget, de voltak majálisok más, pontos időponthoz nem kötődő alkalmakkor is. Ezeket az ünnepségeket a kommunista hatóságok betiltották.

A régi tagok közül néhányan meghaltak, és jópár fúvóshely betöltetlen maradt. Így a hangszerekből is elkallódott néhány. Csak temetéseken zenéltek még.

Ezek a régi hangszerek maradtak meg a mai fúvószenekar tagjainál is.

Adatközlők: Dávid Samu, Benedek János (72), Bandi Gyula (78).

Bacsó Ildikó

Birtokviszonyok Zajzonban

Ragyogó őszi nap. A Brassót Tatranggal összekötő műút két oldalán, a Barca-mezőn mindenütt szorgoskodó embereket látni. Szedik a pityókát. Sok pityóka lett az idén. Jól termett a föld, „*ha az ember megadta a módját”*. A föld...

A szülőföldhöz való ragaszkodás – konkrétan a föld birtoklását is jelenti. Az ember úgy érzi, hogy csak ott lehet igazán otthon, ahol van „*valamije*”: legalább egy darabocska szántóföld, amelyet megművelhet, ahonnan ősszel pityókát szedhet, vagy egy „*kaszálócska*”, amely az állatainak télire *kóstot* ad.

Az elmúlt hetekben felkerestem néhány zajzoni gazdát, és birtokjoggal kapcsolatos kérdéseket tettem fel nekik. Arra voltam kíváncsi, hogy milyen helye van ma a birtokjognak a zajzoniak tudatában, tudnak-e még adatszerűen beszámolni arról, hogy kinek milyen s mennyi birtoka volt a faluban.

Adatközlőim: *Kajcsarácz Sándor (80), Buna Pál (78)* és *Taizs János (61)* zajzoni lakosok.

Az általuk közölt adatok szerint Zajzonnak a kollektivizálás előtt közel 4200 ha szántóföldje volt. Ebből 60 ha a falu határában, a többi a *Nagymezőn* (Barca-mező). A falu mellett levő szántóföldeket „*ma a cigányok bitorolják*”. (Odaépítik a házaikat, mert létszámuk nagyon megnőtt az utóbbi évtizedben, saját földterülettel pedig nem rendelkeznek.)

Buna Pali bácsi mesélte („*olvastam valahol*”), hogy 1640-ben, amikor még csak 46 család élt Zajzonban, a falubelieknek csak 50 ha szántóföldjük volt, az is a falu határában. (Itt megjegyezném, hogy néhány évvel ezelőtt a kezembe került egy múlt századvégi kiadvány, egy kis füzet, és ez a dokumentum azon „*úrbéri pörök*” ügyirataiból idézett, amelyek szerint a háromfalusi csángók pert folytattak a prázsmári és hermányi szászokkal az általuk bérelt földterületek elővásárlási jogáért. A pert meg is nyerték, és így jutottak a zajzoniak is szántóterülethez a *Nagymezőn*.)

Nehéz volt a gazdálkodás a *szekeres* időkben – bármennyire is hozzá voltak szokva a fuvarozáshoz, a szekerezéshez az emberek –, hiszen a megművelendő földek több mint 10 km-re voltak a falutól.

Zajzonban – s általában a csángó falvakban – nem volt nagybirtokos család, mint például Bodolán a Béldi grófok. A zajzoniak nem voltak földéhesek, de mindig megbecsülték a földet, nem herdálták el, s parlagon sem hagyták. „*Csak a szükségletükre termeltek*”, s ehhez elég volt a félhektárnyitól a 3-5 hektárig terjedő szántóföld. A „*nagyobb gazdáknak*” is csak 8-10 ha földjük volt. Ilyen család volt Papp János családja Zajzonban, a Deák család Pürkerecen és a Csere család Tatrangon.

Kaszáló közel 640 ha volt a *Zajzonvölgyében „18 km-re fel a Bodza-vámig, fel a Dang-havasig*”. Történelmi szempontból is érdekes számadat: 1640-ben a zajzoniak kaszálói a Zajzonvölgyében a mai 15-21-es kilométerkő közötti területen voltak. „*Ezt a részt 16 család kapta meg. Még megmaradt egy darab, amelyet elosztottak úgy, hogy az igénylők közül mindenki kapott 10-10 ár területet.*”

A kaszálók sem voltak túl nagy területek: 1-3 ha közötti területeket birtokoltak általában.

Az erdő – a falusiak tudomása szerint – mindig a község, az evangélikus egyház, illetve az állam tulajdona volt. Az egyháznak 67 ha erdőrésze volt.

A falusiak tavasszal árverésen „*kivettek*” egy-egy erdőrészt (*parcellát*), amelyről a megjelölt (*lebélyegzett*) fákat kitermelték. „*A község és a nép is ebből élt.*”

A kitermelt fát az emberek ölbe vágták, saját szükségletre és eladásra is termeltek. „*Brassóba fuvaroztuk bé, s ott eladtuk.*” Az egyház erdőrésze „*fenn a Szászpatakban volt, aztán cseréltek a községgel. Így kapta meg az egyház az erdészház mögötti erdőrészt, s ezt használta.*”

„*A kultúrház is az erdőből épült. Az egyház minden évben kivágatott 40-50 öl fát. A kultúrház építésének idején engedélyt kapott, hogy 3 évig a dupláját vágathassa ki és eladja, hogy legyen pénz az építéshez.*”

Az egyháznak az erdőrész mellett még volt 38 ár szántóföldje és 5 ha kaszálója is.

Az iskolának nem volt sem erdő-, sem földbirtoka. „*Valamennyi földet kapott volt a határon, de csak használatra. De azután az is néhány család birtokába jutott.*”

A Zajzonban élő román családok közül csak néhányan foglalkoztak gazdálkodással. 10-20 árnyi szántóföldjük volt. „*Inkább mesteremberek voltak: szabó, pék, kovács.*”

A cigányok nem rendelkeztek soha földbirtokkal, nem gazdálkodtak. Pásztorok, seprű- és kosárkötők voltak. „*Régebben nemigen, de most erősen lopnak. A határra már nem lehet semmit tenni, még a Káposztás-kertből (a temető előtt) is mindent elhordnak. Az erdőt is állandóan dézsmálják. Lopják a fát, s éjjel eladják a faluban. Az emberek megveszik, mert ócsun adják. Sokszor még bé es csapják a falusit, mert hitvány ágfát hoznak. Nekik nincs törvény, nem kell cédula se az erdőre. Ha meg es büntetik, hiába, mert nincs miből megfizessék. Pénzük nincs, mert elisszák, csak a sok gyermek. De hát hiába, szegények ők is, s meg kell éljenek valamiből. Ők es emberek...*”

A régi, valamikori fürdőre úgy emlékeznek a falusiak, hogy az a Tompa családé volt. „*A melegvizes fürdő, a Sétatér melletti is, és fenn a Lobogóban a hideg fürdő is az övéké volt.*” A Tompa családé volt az erdő a *Sétatér* mellett, fel a *Muszkaasztalig*. A borvízforrások közül volt olyan, amit sokáig a falusiak használtak. Aztán „*befogták és egy Constantinescu nevű bukaresti ember töltötte üvegekbe. Ez még a II. világháború előtt volt. Jelenleg is egy idegené a borvíztöltöde.*”

Szomorú története van a valamikori „*fényesnek*”, a szép Concordia szállónak. A múlt század közepén épült, sokáig a Sipos (Bereczki) Anna tulajdona volt.

A II. világháború utáni államosítást követően pionírtábor és üzlethelység, majd iskolaépület lett.

Az 1977-es, majd az 1989-es földrengés megrongálta az épületet. 1990 óta üresen áll, teljesen tönkrement, bár a legutóbbi tulajdonos leszármazottja már visszaperelte.

Ami a birtokviszonyok jelenlegi állását illeti, azt Bacsó Ildikó tanárnő *Zajzon kismonográfiája* című dolgozatából idézném:

„*1989-ben a falu birtokában összesen 4824 ha szántóföld volt, amelyből 3033 ha magánszemélyeké, 1791 pedig az államé. 1994-ben a helyzet a következőképpen változott: összesen 5.710 ha szántóföld tartozott a faluhoz, amelyből magánszemélyek tulajdonában volt 4154 ha, az állam birtokában 1556 hektár.*”

A helyzet azóta nem sokat változott.

Ezúttal köszönetet mondok minden kedves adatközlőmnek – Pali bácsinak, Sándor bácsinak, János bácsinak – a segítségért.

Bartha Judit

A „századosper”

A hétfalusi magyarság fokozatosan vált Brassó város jobbágyává. A falvak előbb ideiglenesen a város zálogbirtokába kerültek, közel 150 évre, majd a hűbéri viszony végérvényessé vált. Ezzel el is kezdődtek a hatalommal való sorozatos visszaélések, tulajdonelkobzások, jogsértések. Brassó városa önkényesen nem alkalmazta Mária Terézia *Úrbéri Szabályzatát*, sőt az 1848. június 6-i jobbágyfelszabadítás is csak részben érvényesült.

Az első súlyosabb vagyonelkobzás Nagy Balázs tatrangi nemes malmát érintette, majd ezt követték a többiek.

Török Pál molnár 1711-ben épített malmát 20 év bérleti használat után a város nem akarta visszaadni tulajdonosának, aki hiába indított pert, és hiába kereste Bécsben is igazát, mert hazaérve igazságtételként Brassó tanácsa megbírságolta és tömlöcbe vettette.

A hosszúfalusiak erre küldöttséget menesztettek a királyi főkormányszékhez, mire a brassói tanács megfélemlítésként a küldöttek házaira rontott, mindenüket lefoglalva családjaikat megbírságolta 110 forinttal.

Az ügy felkerült a királyi udvarig. A legfelsőbb hatalom utasításait Brassó szász tanácsa elhallgatta, megtartva magának az epresalji malmot és ványolót.

Az 1755-ben végzett úrbéri összeírással a városi tanács vitássá tette a hétfalusiak 70 000 holdnyi erdőségeihez való jogosultságát.

A sorozatos jogfosztások és birtokfoglalások ellen indították a hétfalusiak 1758-ban az úgynevezett *„századospert”*.

„1750-ben az összeírás alkalmával minden havasainkat, szénafüveinket, malmainkat híven feladtuk (...) de ennek dacára az 1755-ös összeírásban nem mint a mienket foglalták be, hanem kihagyták ezeket, sőt, rendre a brassói tanács elfoglalta ezeket, hogy most tulajdon havasainkért, szénaréteinkért bért fizetünk – évi 110 forintot.” (Átírt részlet az első keresetlevélből.)

A hosszúfalusiak visszakövetelték jogtalanul elfoglalt birtokaikat: az *Estere bércét*, az *Ördögbércét*, az *Ékoldalt*, a *Batrin-plájt*, a *Kecsketatrangot* a *Plessel* együtt, a *Doftánát* a *Rence* mezejével, a *Teszla* havasát, a *Csukást*, a *Pajor havasát*, a *Roska havasát*, a *Vajda havasát*, a *Kecskelábat*, az *Urlát havasát*, a *Hidegvölgy* fején levő havast, a *Páltin havasát*, a *Zenóga-havast*, a falu határán levő halmokat, az *epresalji* malmot.

Brassó tanácsa nem alkalmazta Mária Terézia 1765-ben kiadott Úrbéri Szabályzatát – mely kimondta, hogy telkétől senki meg nem fosztható, mert ez gátolta volna a várost a hétfalusiak szántóinak, rétjeinek, legelőinek lefoglalásában.

Az udvari kancellária hatálytalanította a csángóság által kifogásolt birtokösszeírást, a városi tanács pedig a pereskedéstől büntetés terhe alatt eltiltotta a hétfalusiakat.

Egy 1779-ben kötött szerződéstől felbátorítva Brassó város szert tett a tízfalusiak kocsmatartási jogára is.

A királyi udvar 1782. április 19-én kimondta, hogy a törcsvári uradalomhoz tartozó községek lakóinak úrbéres volta nincsen bizonyítva. Ennek ellenére egyik per a másikat követte, s ha a döntés nem Brassónak kedvezett, ez egyszerűen elhalasztotta a végrehajtást. Közben a panasztevők közül 1785-ben többet megbotoztattak.

Az 1819-ben végzett úrbéri összeírás szerint a város eltulajdonította Bácsfaluban Musát János és Szén János malmát, Türkösben a Szász Istvánét, Tatrangon a Bacsó János és Bacsó István malmát, Pürkerecen pedig a Szász Péterét.

1850-ben Brassó a tízfalusiak mintegy 70 000 holdnyi erdőségeiből 68 787 hold 600 négyszögölnyit a maga nevére íratott.

1852-ben a városi tanács a négyfalusiakat kitiltotta minden olyan erdőből, amelyet addig szabadon használtak.

A hétfalusiak panaszára a kormányfő utasította Brassót, hogy minden falunak a megélhetőségéhez szükséges erdőt adja vissza.

Brassó 1861-ben határozta el az erdőszabályozási rendelet kiadását, ám Csernátfalu, Zajzon, Hosszúfalu, Tatrang és Pürkerec megbízottai csak 1886. december 10-én egyeztek meg Brassóval, átengedve ennek erdőségeik és legelőik egy részét. Csak Bácsfalu és Türkös nem fogadta el a felosztási tervet Borcsa Mihály ösztönzésére, de végül 1889 márciusában az egyezség mégis létrejött.

Ezzel az egyezséggel ért véget a „századosper”.

(Orbán Balázs és Bálint András nyomán)